

Dansk Tidsskrift for Teologi og Kirke (DTTK) utgis av Menighedsfakultetet i Aarhus. Redaktør er Jeppe Bach Nikolajsen, som også har en delstilling ved MF i Oslo. Tidsskriftet kan gjerne oppfattes som et mer konservativt orientert alternativ til *Dansk Teologisk Tidsskrift* (DTT), en struktur vi kan gjenkjenne fra det gamle skillet mellom *Tidsskrift for teologi og kirke* (TTK, tidligere utgitt av MF-miljøet) og *Norsk teologisk tidsskrift* (NTT, tidligere utgitt av TF-miljøet) her hjemme; disse to er nå som kjent slått sammen til *Teologisk Tidsskrift* (TT) – kanskje et interessant perspektiv på dansk og norsk teologi- og kirkeliv.

Dette nummeret (03/2015) er viet temaet «Hvad er teologi?». Man kan saktens spørre seg om det ikke måtte være akkurat teologene som allerede visste dette. Men diskusjonen er omtrent like gammel som kirken selv, og ulike svar på spørsmålet har vært viktige faktorer i mange av de skjellsettende begivenhetene i kirkens historie. Dette fordi spørsmålet ikke bare angår et fag eller en vitenskapelig disiplin i og for seg (i den grad teologien er å forstå som en slik), men selve troen og det kirkelige liv – hvordan forholder man seg som troende til Gud og en verden skapt av ham? I våre dagers brytningstider for globale og lokale samfunn med sine forandrende -ismer er temaet aktuelt i mange sammenhenger. Nummeret gir mange gode perspektiver på denne debatten, og jeg har ingen problemer med å anbefale det varmt til lesning. De kritiske merknadene og spørsmålene i det som følger er derfor ikke å forstå som argumenter mot å lese nummeret – snarere tvert imot! – men som innspill til den viktige debatten det på en forbilledlig måte inviterer til og inn i.

Først ut er Vidar Haanes (rektor ved MF, Oslo), som i sin artikkel gir et helt greit, temmelig traust, Nord-europeisk og luthersk overblikk over hvordan teologien har plassert seg i forholdet mellom kirke og akademi. Historien begynner med middelalderen som er et bakteppe for reformasjonen, og så forfølges noen linjer videre derfra inn mot den moderne tid. Hovedgrepet i artikkelen er en skjelning mellom en vitenskapelig-teoretisk (skolastisk) og en praktisk-kirkelig (monastisk) innretning av teologien. Jeg kunne gjerne tenkt meg å høre mer både om tilstandene i oldkirken og om historiens eksempler på dem som ikke bare har tatt denne skjelningen for gitt, men forsøkt å ivareta begge anliggender like godt. Normativ blir Haanes først i konklusjonen, og da uten å ha premisser i artikkelen å gå ut fra så langt jeg kan se: «I vår tid fastholder vi betydningen av en akademisk teologi, men søker også en plass for erfaringen og mysteriet. Samtidig som teologien må forholde seg til en oppsplittet virkelighet, en pluralitet av ulike livssfærer og verdisystemer, søker mennesker igjen mening og sammenheng. Men løsningen er neppe å søke tilbake til enhetssamfunnets kultursyntese og autoritære læreforståelse» (s. 199). Jeg spør: Har teologien noen gang *ikke* søkt en plass for erfaringen og mysteriet? Og hvem er «vi»? Og forholdet mellom oppsplittethet og meningssøken er nok temmelig mye mer kompleks enn det kan høres ut som her. Dette er selvsagt svært omfattende og viktige problemstillinger, som med fordel kunne vært tatt opp til drøfting. Her blir det mest en (lite begrunnet) påstand.

Neste artikkel er skrevet av Knut Alfsvåg (MHS->VID) og drøfter «Gudsåpenbaring og virkelighetsforståelse». Som i flere av Alfsvågs arbeider de senere år spiller tanken om Guds uerkjennbarhet, den såkalte apofatiske teologi, en viktig gjennomgående rolle i artikkelen. Dette kunne det vært sagt mye om (og det har jeg også delvis gjort andre steder)¹; jeg lar det her være med å antyde at Alfsvåg er flink til å trekke konsekvensene av at «ingen har sett Gud» (Joh 1,18a), mens

¹ Se f.eks. min anmeldelse av Alfsvågs bok *What No Mind Has Conceived* i *Teologisk Tidsskrift* 3/2012 og kap. 9.2 og første del av 9.3 i *Hans Urs von Balthasar on Spirit and Truth: A Systematic Reconstruction in Connection to the Theoretical Framework of Lorenz B. Puntel*, LIT Verlag 2016.

han kanskje etter mine begreper blir litt mer uklar når han skal si hva det betyr at Sønnen likefullt «har vist oss hvem han er» (Joh 1,18b). F.eks. er jeg usikker på om påstanden hans om at Chalkedon-bekjennelsen insisterer på at «det eneste man kan si om forholdet mellom naturene» er hvordan det ikke skal forstås (s. 205). Bekjennelsen sier da vel at disse to er *forent* i én person (*hypostasis*)? Det er så langt jeg kan forstå et positivt utsagn – selv om jeg også tror Alfsvåg har et viktig poeng i understrekningen av de avgrensende adverbene (uten sammenblanding, uten adskillelse osv.).

Artikkelen starter med å sette opp en motsetning mellom å forstå teologi enten som «en hypotese som skal testes» eller som «et utkast til virkelighetsforståelse som skal utfoldes og presiseres» (s. 203). Førstnevnte avvises så under henvisning til at man her nødvendigvis må teste hypotesen ut fra forutsetninger som er etablert uavhengig av åpenbaringen. Jeg er svært usikker på hvor riktig og fruktbar denne distinksjonen er, ja egentlig om det er sakssvarende å skille slik i det hele tatt. *Utkast* og *hypotese* ikke er langt fra synonymer, og det å *teste* en hypotese eller *utfolde* og *presisere* et utkast trenger heller ikke å være så forskjellig, men det kommer vel an på hva slags overgripende virkelighetsforståelse og vitenskapsteori man legger til grunn. Jeg ser heller ikke hvordan det kan ha seg at forutsetningene man skal teste åpenbaringen som hypotese mot *må* etableres forut for åpenbaringen, mens man skal kunne utfolde og presisere den bare mot seg selv. Må ikke også teologiens metoder være relatert til andre metoder? Jeg tror, kort sagt, at et slikt oppsett av alternativene muligens tilslører det komplekse forholdet mellom naturlig og spesiell åpenbaring, filosofi (og andre vitenskaper) og teologi.

På tross av slike innvendinger er Alfsvågs artikkel festlig og opplysende å lese, og den har et riktig og viktig hovedanliggende i forankringen av all teologisk virksomhet i inkarnasjonen (som er forstått som primær ifht. Bibelen). Her er det mange lange linjer og store innsikter på løpende bånd: bibelteologi, kappadokierne, Aquinas, Luther og nyere tenkere i skjønn forening og diskusjon. Men kanskje blir det litt mye av det gode når det kommer formuleringer av typen «Hele Luthers forfatterskap var et forsøk på å» (make a guess..!, s. 207) og når Alfsvåg på under én side (s. 208-209) drar oss innom [René] Descartes [f. 1596], [Immanuel] Kant, [Ludwig] Feuerbach, [Friedrich] Nietzsche, [Sigmund] Freud, [Georg F. W.] Hegel, [David] Hume, [Thomas] Kuhn og [Hans-Georg] Gadamer [d. 2002] sånn i forbifarten. Da skjønner jeg godt om noen lesere faller litt av.

Artikkel nummer tre er ført i pennen av Asger Chr. Højlund (dansk MF, Aarhus), og handler om teologiens forhold til historien i dobbelt henseende: teologien som utleggelse av Guds historie med sitt folk og i Jesus Kristus, og betydningen av den til enhver tid gjeldende kontekst teologien utøves innenfor. Højlund presenterer tidlig en foreløpig definisjon av teologi som «den stadige besindelse på og afklaring af den kristne tros indhold og væsen, sådan som den er åbenbaret i de bibelske skrifter, med henblik på kirkens og den kristnes liv i Guds historie i dag» (s. 218). Teologien har Guds historie med sitt folk i fortid, nåtid og fremtid som tema, der trådene samles i Jesus Kristus. I den forbindelse poengterer Højlund også at Skriften ikke er å forstå som en samling informasjon som teologien skal systematisere («propositional truths»), men som vitnesbyrde om den gave Gud har gitt oss i fortellingen om Jesus. Dermed er Bibelen, sier Højlund, «kun» en tjener for den virkelighet Guds historie med verden og sitt folk. Med Grundtvig hevdes det at Skriften ligger «på kirkens alter»: den leses av den (historisk og prinsipielt sett: allerede) troende kirke (s. 223).

Højlund har mye positivt å si om det generelle oppsvinget av historiebevissthet i teologien på 1900-tallet, men har også en del kritiske bemerkninger til den kanskje fremste eksponenten for dette,

Wolfhart Pannenberg. Højlund hevder at for Pannenberg drukner det partikulære ved frelseshistorien i fokuset på universalhistorien. Jesus blir (bare) en nøkkel til universalhistorien, som likesom blir selve poenget. Det er mulig deler av denne kritikken er berettiget, men jeg synes likevel Højlund gjør det litt enkelt for seg selv når han lager et såpass skarpt skille mellom historien generelt og Guds historie. Det er et viktig poeng i Bibelen at Gud også er aktiv i hele historien som alle menneskers skaper. Det partikulære ved inkarnasjonen må også forstås som noe som finner sted innenfor universalhistorien og gir mening til og får mening som del av denne. Guds åpenbaring og meddelelsen av den gjennom Bibelen har heller ingen andre veier til oss enn gjennom den historie vi allerede er en del av.

Andreas Østerlund Nielsen (post. doc, MF Aarhus) skriver så om hvordan teologien forutsetter Guds handling i verden. Kanskje kunne jeg som oppsummering omskrive Johannes' første brev omtale av kjærligheten: Vi taler om Gud, fordi Gud har talt til oss først. Teologi er derfor «en gave, der må modtages fra Gud» (s. 236). Det er et riktig og viktig poeng, som også hjelper til å fastholde at teologi må være tale om Gud og Guds virkelighet, og hvordan Gud faktisk har noe direkte å gjøre med ting som skjer i verden; teologien er ikke bare undersøkelse av menneskers tanker om Gud og deres religiøsitet (vs. Schleiermacher etc.). Nielsen legger så ut hvilke handlinger Gud har gjort i og med det skapte som gjør at han kan erkjennes. Det første er skapelsen. Av skapelsesteologien følger det at et teologiprogram som understreker Guds handling, må «inkludere en kvalifisert naturlig teologi. Gud lader seg erkende i den skapte verden, eftersom al menneskelig erkendelse av Gud er medieret gjennom skaberværket» (s. 238). Dette er vidtrekkende poenger som Nielsen kanskje ikke helt utarbeider alle konsekvensene av. Kanskje kunne han hatt mer å tjene langs dette sporet dersom han også relaterte til særlig 1900-tallets katolske teologers oppgjør med tanken om den rene natur (*natura pura*).² Men hans positive vurdering av *kvalifisert* (det kunne vært godt å vite litt mer om hva han presist legger i det) naturlig teologi er også et godt poeng i møte med Højlunds kritikk av fokus på universalhistorien og Alfvågs tale om at åpenbaringen skal kunne utlegge seg selv.

Videre taler Nielsen om at vi kan erkjenne Gud gjennom hans handlinger i inkarnasjonen og ved Åndens gjerning i Skriften og kirken. Understrekingen av kirkens hermeneutiske betydning og at kirken er den praksis teologien springer ut av og tjener er et viktig korrektiv til en teologi som i for stor grad oppfatter seg selv som en objektiv og kontekstløs utlegning av en sannhet forankret i helt faste holdepunkter, en selvforståelse som blir umulig i en postmoderne kontekst. Artikkelen inneholder mange gode poenger, men jeg har liksom en følelse av at den sprer seg vel bredt og at det derfor er en del tråder som ikke er samlet helt sammen til slutt. Jeg har også et par spørsmålstejn i marginen knyttet til omtalen av forskjellen på modernitet og postmodernitet, men det er jo selvsagt en svært stor diskusjon.

Niels Henrik Gregersen (prof., Universitetet i København) drøfter i artikkel nummer fem forholdet mellom ortodoksi og kjetteri, særlig når det gjelder teologiens arbeid med dogmene og dogmeutviklingen. Han understreker at både kirkens dogmer og bekjennelser for så vidt ikke skal tros på; de er snarere avgrensende pekere mot *Gud*, som er den troen skal rettes mot, og leder inn i lovprisningen, der alle våre ord og begreper til slutt går i oppløsning. Artikkelen er tidvis preget av noen historiske sveip som er vel generaliserende, men det gjøres heller ikke mer ut av det enn det er. Og man kunne kanskje spørre om hvordan tenkningen som presenteres faktisk skal kunne anvendes i

² Jeg tenker særlig på Henri de Lubac, og i hans kjølvann både Karl Rahner og Hans Urs von Balthasar.

konkrete kirkelige konfliktsituasjoner; det kan minne om en grunnholdning som til slutt leder mot en slags uendelig stor fredelig sameksistens av uforenlige syn. Samtidig sier likevel Gregersen også positive ting om nødvendige avgrensninger av den kristne tro.

Men i det hele er artikkelen en god og nyansert utleggelse av en tydelig hovedtese. Et viktig poeng er Gregersens understrekning av at kristendommen alltid er kontekstualisert, inkulturert, derfor er «forsøget på at destillere en tidløs essens i den kristne tro [...] dømt til at mislykkes» (s. 250). Heller ikke dogmene er en slik tidløs essens; deres form er historisk kontingent selv om deres innhold er uoppgevelig for kristendommen. Konklusjonen fortjener kanskje å siteres i sin helhet:

Teologiske utsagn er således ikke fritsværende utsagn om Gud, men alltid et nettverk av utsagn, der siges af nogen og til nogen, der som del af kirkeligt fællesskab lever i bestemte kulturelle og sproglige kontekster. Bekendelsen har her en dobbelt funktion: Troen skal kunne opnå vished i mødet med evangeliet, alt imens troen bevarer sin retning mod den Gud, der altid er større end enhver definition (s. 259).

I siste artikkel analyserer Mika Vähäkangas tre nyere misjonsdokumenter, fra hhv. Lausanne-bevegelsen, Kirkenes verdensråd og Den katolske kirke. Den handler følgelig bare indirekte om hva teologi er forstått som en akademisk disiplin. Artikkelen har likevel interessante perspektiver, både på hvordan misjonsteologisk og teologisk argumentasjon utvikler seg i de ulike sammenhengene, og hvordan disse tre ulike grupperingene synes å stå samlet i en protest mot urettferdigheten som er innbakt i global kapitalisme.

Til sist kan det kanskje være verdt noen tanker å spørre seg hva som *ikke* drøftes i et nummer som handler om hva teologi er. Det mest påfallende for meg er at ingen drøfter noen praktiske eller konkrete sider ved teologiens dagsaktuelle, faktiske institusjonelle eller akademiske tilknytning, eller hvordan dens forhold til kirken skal være, spesielt inngående. Dette ligger naturlig i forlengelsen av mye både Haanes og Nielsen skriver. Spørsmålet om teologien og kanskje enda mer teologens forhold til spiritualitet eller det levde kristne liv er også en problemstilling som ligger ganske urørt. Det samme gjør spørsmålet om hvordan teologien forholder seg til moderne kritiske lesninger av Bibelen. Det sier kanskje noe om at miljøet tidsskriftet henvender seg til ikke lenger oppfatter dette som et akutt problem. Det er jeg for så vidt glad for, men jeg tror ikke det hadde skadet om spørsmål som ligger i dette feltet ble berørt i kjølvannet av en del riktige og viktige ting som sies f.eks. om åpenbaringen i Kristus som primært ifht. Skriften og om Skriftens u-/feilbarlighet.

Men alt i alt er dette heftet som sagt svært matnyttig lesning for dem som ønsker å reflektere rundt hva teologi er i vår kontekst.

Anmeldt av Gunnar Innerdal, førsteamanuensis i systematisk teologi ved NLA Høgskolen, Sandviken.